

Nesplněný příslib funkční úpravy nesplněných smluv v insolvenční

Jak vědí čeští dlužníci, jejich věřitelé i insolvenční správci, jedním z palčivých nedostatků platného českého insolvenčního práva je úprava režimu nesplněných smluv o vzájemném plnění.

Tomáš Richter, Of Counsel v pražské kanceláři Clifford Chance LLP, profesor přeshraničního insolvenčního práva na nizozemské Radboud University Nijmegen, a člen stálé expertní skupiny Ministerstva spravedlnosti pro insolvenční právo, psal o nové právní úpravě nesplněných smluv jako o dosti nevydařeném reformním počínu již v roce 2008. ⁱ

V této klientské publikaci Clifford Chance LLP se Tomáš Richter stručně zaměřuje na to, co k tématu od doby publikace jeho původního textu přinesla literatura a judikatura, a představuje diskusní teze toho, jak by právní úprava mohla být změněna ku prospěchu věci.

Insolvenční řízení obecně

Jak je ze systematiky InsZ na první pohled zjevné, zákonodárce otázku režimu nesplněných smluv v insolvenční upravil výslovně pouze pro řízení, v němž je způsobem řešení úpadku konkurs. ⁱⁱ Na mou poznámku o absenci právní úpravy v reorganizaci a nejasné roli ustanovení § 329 odst. 3 InsZ při výkladu příslušné části InsZ ⁱⁱⁱ navázal Juraj Alexander, který na citovaném ustanovení vybudoval rozsáhlou teorii právní úpravy nesplněných smluv v reorganizaci. ^{iv} Jeho příspěvek stojí za přečtení a reflektování pro účely lex ferenda, obávám se však, že závěry, ke kterým dospívá, jsou spíše myšlenkou, jejímž otcem bylo přání (založené na znalosti americké federální právní úpravy) ^v než udržitelnou interpretací platného práva. Pokud jde o řízení, v nichž je úpadek řešen oddlužením ^{vi}, tam jakákoli právní úprava absentuje zcela.

S ohledem na výše řečené se dále zaměřím na platnou právní úpravu v konkursu – otázkám nesplněných smluv v reorganizaci a oddlužení se budu věnovat v části, zaměřené na návrhy změn platné právní úpravy.

Konkurs

Právní úprava § 253 a násl. InsZ pro řízení, v nichž je úpadek řešen konkursem, se v hrubých rysech příliš nevymyká mezinárodním standardům – tedy umožňuje insolvenčnímu správci zvolit, zda v plnění nesplněné smlouvy bude pokračovat, či zda její plnění odmítne. ^{vii} Vážné problémy se ovšem začínou objevovat ihned, jakmile se pustíme za ony hrubé rysy, a věnujeme se detailům právní úpravy.

Prvním problémem je 15-ti denní lhůta, v níž musí insolvenční správce dle § 253 odst. 2 InsZ rozhodnutí o splnění či odmítnutí splnění učinit, a to zejména proto, že praxe prvostupňových soudů tenduje k tomu, spojovat u dlužníků – podnikatelů rozhodnutí o úpadku s rozhodnutím o konkursu přesto, že takový postup ve skutečnosti není s ohledem na ustanovení § 316 odst. 5 InsZ vůbec přípustný.

Druhým, zásadním problémem je nejistota ohledně civilněprávních následků rozhodnutí insolvenčního správce smlouvu nesplnit (či jeho zákonné fikce nastávající

uplynutím lhůty dle § 253 odst. 2 InsZ). Problémy a praktická rizika spojené s použitím konceptu "odstoupení od smlouvy" k vyjádření práva insolvenčního správce splnění smlouvy odmítnout jsem podrobně popsal v roce 2008.^{viii} Stefan Sicklinger^{ix} a Bohumil Havel^x navrhli vyřešit tyto problémy alespoň částečně tak říkajíc "rakouskou cestou" – tedy interpretací, která pojmu "odstoupení od smlouvy" dá pro účely insolvenčního práva po rakouském vzoru zcela jiný obsah, než jaký má tento pojem v civilním právu obecně. Toto insolvenčně-právní "odstoupení" od smlouvy by zrušilo závazky stran ze smlouvy pouze pro futuro, aniž by tím byla dotčena práva stran k plnění, které si do té doby dle smlouvy vzájemně poskytly. Nedojde-li k legislativnímu zásahu, který navrhuji níže (a který jsem v tomto ohledu navrhl již v roce 2008) mám za to, že "rakouská cesta" by skutečně mohla pomoci vybědnout českému insolvenčnímu právu alespoň z jednoho z problémů s platnou právní úpravou, byť nikoli beze zbytku.^{xi}

Třetím problémem, který trápí protistrany českých úpadců patrně nejvíce, je s druhým problémem bezprostředně související otázka povahy nároků druhé strany smlouvy, již se správce rozhodl nesplnit (či ohledně níž nastala právní fikce tohoto rozhodnutí), a způsob jejich uplatnění v insolvenčním řízení. Z platné právní úpravy nelze bohužel spolehlivě uzavřít ani otázku jejich pořadí (tzn. zda se jedná o pohledávky uspokojované poměrně v režimu odpovídajícím uspokojení předinsolvenčních pohledávek či pohledávky za podstatou), ani otázku procesního způsobu jejich uspokojení, což je relevantní zejména v případech, kdy v daném insolvenčním řízení již uplynula lhůta pro přihlašování pohledávek.^{xii} Petr Budín dovodil, že pohledávky druhé strany smlouvy, jejíž splnění správce odmítl (či ohledně níž nastala právní fikce tohoto odmítnutí) mají povahu pohledávek uspokojovaných poměrně, přičemž nárok na jejich uspokojení v insolvenčním řízení prekluduje, nejsou-li do řízení přihlášeny ve lhůtě k přihlašování předinsolvenčních pohledávek.^{xiii} Jakkoli druhý závěr se může ledaskomu přičít jako nešetrný k ústavně zaručeným právům dlužníkovy protistrany, po rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci Faldusová v JERICHO, v němž Nejvyšší soud obiter konstatoval existenci pohledávek, které v průběhu insolvenčního řízení vznikají, ač v něm nejsou nijak uspokojovány, jej však již nelze odmítnout bez dalšího.^{xiv} Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ve věcech MORAVIA ENERGO a MAGNETON, jako dosud pravděpodobně jediná odvolací rozhodnutí, která se otázkou způsobu uplatnění nároků smluvní protistrany z nesplněné smlouvy výslovně zabývala, by měla v tomto ohledu působit jako silné memento.^{xv} Olomoucký Vrchní

soud v rozhodnutích uvedl, že i nároky z odstoupení od smlouvy dle § 253 InsZ (ať již skutečného či nastalého fikcí) je třeba přihlásit ve lhůtě stanovené k přihlašování pohledávek a velmi zřetelně doporučil smluvním protistranám českých dlužníků, aby takové pohledávky přihlašovaly v řízení vždy jako podmíněné dle § 173 odst. 3 InsZ právě pro případ, že od jejich nesplněné smlouvy s dlužníkem bude odstoupeno až po uplynutí lhůty k přihlašování pohledávek.

Nejlepším doporučením smluvním protistranám českých dlužníků, které nesplněné smlouvy s dlužníkem neukončí samy ještě před prohlášením konkursu, je tedy řídit se judikaturou Vrchního soudu v Olomouci a doufat, že o další judikaturní výklad neuspokojivé právní úpravy se na své náklady postará někdo jiný.

Reorganizace, oddlužení, a oprava vad a nedodělků InsZ

Jak jsem naznačil výše, ohledně právního stavu v reorganizaci je již vedena (podle mého soudu ne příliš konkluzivní či konstruktivní) polemika. Ticho kupodivu přetrvává ohledně režimu nesplněných smluv v oddlužení, ačkoli je to nepochybně právě zde, kde se objevují nesplněné smlouvy na nákup zázračných hrnců a jiných nestoudně drahých nezbytností moderního života, které si z nějakého důvodu pohříchu pořízují zpravidla právě ti, kdo si je mohou dovolit nejméně.^{xvi} Namísto toho, abych se pouštěl do vratkých interpretačních experimentů platného práva, založených na té či oné základní zásadě insolvenčního práva, pokusím se ve zbytku textu stručně nastínit, jak by dle mého pracovního názoru mohla vypadat racionální tuzemská úprava nesplněných smluv v dalším pokusu o reformu tohoto právního institutu.

Mám za to, že stávající právní úprava by měla být změněna dle následujících principů:

- stávající úprava v ustanoveních § 253 a násl. a v souvisejících ustanoveních § 168 odst. 2 InsZ by měla být zrušena;
- obecná ustanovení úpravy nesplněných smluv by měla být zařazena do části první InsZ tak, aby byla k dispozici v každém insolvenčním řízení bez ohledu na to, jakým způsobem je řešen dlužníkův úpadek;
- tato obecná ustanovení by v principu měla stanovit, že osoba s dispozičním oprávněním je oprávněna rozhodnout o tom, že nesplněnou smlouvu splní, nebo že její splnění odmítne;

- rozhodne-li se osoba s dispozičním oprávněním nesplněnou smlouvu splnit, jsou pohledávky její protistrany vzniklé po tomto rozhodnutí v insolvenčním řízení pohledávkami za majetkovou podstatou;
- rozhodne-li se osoba s dispozičním oprávněním plnění nesplněné smlouvy odmítnout, smlouva je ukončena s účinky ex nunc a pohledávky dlužníkovy protistrany vzniklé do rozhodnutí o odmítnutí nesplněné smlouvy jsou pohledávkami, uspokojovanými v insolvenčním řízení poměrně jako ostatní nepředností předinsolvenční pohledávky.^{xvii} Do insolvenčního řízení se tyto pohledávky přihlašují přihláškou, již dlužníkova protistrana může podat ve zvláštní lhůtě stanovené k tomu zákonem a počínající dnem následujícím po dni, kdy ji bude doručeno rozhodnutí o nesplnění smlouvy. Pohledávky dlužníkovy protistrany vzniklé za plnění skutečně poskytnutá do dlužníkovy majetkové podstaty v období mezi rozhodnutím o úpadku a rozhodnutím o odmítnutí nesplněné smlouvy, jsou však pohledávkami za majetkovou podstatou;
- rozhodnutí nesplněnou smlouvu splnit či její splnění odmítnout může osoba s dispozičním oprávněním učinit ve lhůtě, stanovené zákonem tak, aby neuplynula před konáním první schůze věřitelů, na které věřitelé rozhodují o způsobu řešení úpadku;^{xviii}
- není-li rozhodnutí učiněno ve výše uvedené lhůtě, pak (a) v konkursu platí, že splnění smlouvy bylo odmítnuto, (b) v reorganizaci a oddlužení platí, že nesplněná smlouva bude splněna;^{xix}
- činí-li rozhodnutí o splnění či odmítnutí splnění nesplněné smlouvy osoba s dispozičním oprávněním odlišná od insolvenčního správce (tzn. dlužník), vyžaduje se k účinnosti rozhodnutí souhlas insolvenčního správce;^{xx}
- zákon bude obsahovat zvláštní právní úpravu pro zvláštní typy smluv, jež takovou zvláštní úpravu vyžadují (nájemní a jiné dlouhodobé smlouvy o vzájemném plnění, včetně smluv o dodávkách energií a jiných síťových plnění, pracovní a kolektivní smlouvy, atd.).

ⁱ Richter, T., Insolvenční právo, ASPI Wolters Kluwer, Praha, 2008, s. 294 a násl.

ⁱⁱ Ustanovení § 253 a násl. InsZ jsou zařazena do části druhé, hlavy I, Konkurs.

ⁱⁱⁱ Srov. Richter, op. cit. v pozn. i výše, s. 306 a násl.

^{iv} Alexander, J., O ochraně smluvních vztahů a hotovosti v insolvenčním řízení, Právní rozhledy 11/2010

^v Pro aktuální přehled americké literatury viz Hahn, D., The Internal Logic of Assumption of Executory Contracts, 13 University of Pennsylvania Journal of Business Law 723 (2011).

^{vi} Tedy dle statistik MSP v přibližně 82% všech insolvenčních řízení - viz <http://insolvenčni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>

^{vii} Srov. např. UNCITRAL, Legislative Guide on Insolvency Law, 2004, díl dvě, část I, oddíl E (Treatment of Contracts), s. 119 až 132; Westbrook, J.L., Booth, Ch.D., Paulus, Ch.G., Rajak, H., A Global View of Business Insolvency Systems, The World Bank, 2010, s. 91 a násl.

^{viii} Srov. Richter, op. cit. v pozn. i výše, s. 298 a násl.

^{ix} Sicklinger, S., Das neue tschechische Insolvenzrecht aus Sicht des deutschen Gläubigers - Zugleich ein Beitrag zu Fragen der Europäischen Insolvenzverordnung, Studien zum Internationalen Privat- und Verfahrensrecht, Jenaer Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, Jena, 2009, s. 258.

^x Havel, B., Smlouvy o vzájemném plnění podle insolvenčního zákona (§ 253 InsZ), Obchodněprávní revue 6/2009, s. 157.

^{xi} "Rakouská cesta", kterou navrhuje Sicklinger a Havel, totiž nepomáhá uspokojivě vyložit ustanovení § 168 odst. 2 písm. h) InsZ, které zjevně směřuje k zajištění preferovaného pořadí nároku dlužníkovy smluvní protistrany v případě odstoupení od nesplněné smlouvy, a vede k pochybnostem ohledně pořadí pohledávek dlužníkovy smluvní protistrany – k tomu viz dále.

^{xii} Pro přehled diskuse viz J. Kotoučová in Kotoučová, J. a kol., Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), Komentář, 1. vydání, C.H. Beck, Praha, 2010, s. 604 a násl.

^{xiii} Budín, P. in Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L., Insolvenční zákon a předpisy související, Nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení, Komentář, ASPI Wolters Kluwer, Praha, 2008, s. 328.

^{xiv} Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 29 NSCR 16/2011 ze dne 30.11.2011 ve věci Václava Faldusová v. JERİCHO, spol. s r.o. (R 54/2012).

^{xv} Usnesení Vrchního soudu v Olomouci sp.zn. 2 VSOL 196/2009-P30-11 (KSOS 36 INS 1078/2009) ze dne 16. července 2009 ve věci dlužníka MORAVIA ENERGO, a.s.; usnesení Vrchního soudu v Olomouci sp.zn. 2 VSOL 417/2009-P339-8 (KSBR 31 INS 2875/2009) ze dne 25. února 2010 ve věci dlužníka MAGNETON, a.s.

^{xvi} Potíže s time-sharingovými ujednáními snad ve všech právních řádech však indikují, že nejnižším příjmovým skupinám se netřeba posmívat – uzavírání nerozumných ujednání není zdaleka jen jejich výsadou.

^{xvii} Srov. Westbrook, Booth, Paulus a Rajak, op. cit. v pozn. vii výše, s. 93, 94: "Dlužníková protistrana je [v důsledku rozhodnutí nesplnění smlouvy v insolvenčním řízení neplnit] oprávněna k náhradě škody, jak je tomu ve vztahu k jakékoli solventní osobě [, která poruší své smluvní závazky] ovšem s tím, že škodní nárok bude uhrazen ve velmi slabé "insolvenční měně", spíše než v plných měnových jednotkách (a to třeba v nechvalně proslulém "směnném kursu" 10 centů za dolar). [...] Újma, způsobená takové smluvní protistraně, bude ve většině případů zcela shodná s újmou, kterou utrpí ostatní dlužníkoví věřitelé, jejichž smlouvy s dlužníkem byly - jak tomu náhoda chtěla - splněny ještě před zahájením insolvenčního řízení, takže jejich dluhy jsou již zafixovány. [...] Taková smluvní protistrana nemá nárok na zaplacení 100 procent svých pohledávek o nic více, než kterýkoli jiný nešťastný obecný věřitel [insolventního dlužníka]." (překlad T.R.)

^{xviii} Srov. Pape. G., Ablehnung und Erfüllung schwebender Rechtsgeschäfte durch den Insolvenzverwalter, in Arbeitskreis für Insolvenzwesen Köln e.V., Kölner Schrift zur Insolvenzordnung, 3. Auflage, Lexis Nexis Deutschland, Münster, 2009, s. 372, kde se podobné pravidlo navrhuje v kritice platné německé právní úpravy.

^{xix} Srov. Westbrook, Booth, Paulus a Rajak, op. cit. v pozn. vii výše, s. 100.

^{xx} Toto pravidlo nemusí platit u dlužníků, splňujících velikostní test dle § 316 odst. 4 InsZ.

Kontaktní osoba

Budete-li mít k výše uvedeným tezím poznámky, zašlete nám je prosím na emailovou adresu uvedenou níže:

Tomáš Richter

Of Counsel

E: tomas.richter@cliffordchance.com

Účelem tohoto shrnutí není pokrýt všechny významné otázky ani všechny jednotlivé aspekty oblastí, kterým se věnuje. Rovněž není jeho účelem poskytovat právní ani jiné poradenství.

www.cliffordchance.com

Clifford Chance, Jungmannova Plazza, Jungmannova 24, 110 00 Praha 1, Česká republika

© Clifford Chance LLP sdružení advokátů 2012

Abu Dhabi ■ Amsterdam ■ Bangkok ■ Barcelona ■ Beijing ■ Brussels ■ Bucharest ■ Doha ■ Dubai ■ Düsseldorf ■ Frankfurt ■ Hong Kong ■ Istanbul ■ Kyiv ■ London ■ Luxembourg ■ Madrid ■ Milan ■ Moscow ■ Munich ■ New York ■ Paris ■ Perth ■ Prague ■ Riyadh* ■ Rome ■ São Paulo ■ Shanghai ■ Singapore ■ Sydney ■ Tokyo ■ Warsaw ■ Washington, D.C.

*Clifford Chance rovněž spolupracuje s právní kanceláří Al-Jadaan & Partners v Rijádu.